

УДК 75.056:821.161.2.09

ДЕКОРАТИВНЕ ОФОРМЛЕННЯ ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ

ПШИНКА Наталія, КРОТОВА Тетяна

Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна

natpshinka@gmail.com

Розглянуто проблематику декоративного оздоблення книжок шевченківської тематики в ретроспективі, акцентовано увагу на виданнях для дітей. Проаналізовано найяскравіші зразки орнаментики в таких виданнях; зазначено її головні функції: естетичну, семантичну, книжкового синтезу, створення цілісного, органічного дизайну дитячої книги

***Ключові слова:** декоративне оздоблення, орнамент, дизайн дитячої книжки, шевченкіана.*

ВСТУП

Дизайн дитячих видань шевченківської тематики розвивається в руслі і під впливом розвитку книжкової шевченкіани загалом. Декоративні елементи та орнаменти – разом із ілюстраціями – відіграють у дитячих виданнях кілька важливих функцій: естетичну, семантичну, створення цілісної композицій окремих аркушів і книжки як єдиного архітектурного ансамблю, емоційну, синергетичну – допомагають юним читачам сприймати вербальні образи, сенси, закладені в текстах. Проте успішне виконання таких функцій можливе лише в разі творчого, продуманого їх використання дизайнером відповідно до стилю основних ілюстрацій, шрифтів та змісту літературного твору.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ І НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ

Оскільки функції та особливості орнаментального оздоблення, використання елементів декору в дитячих виданнях шевченківської тематики фахівцями не розглядалися, є потреба такого дослідження саме у зв'язку із віковою специфікою реципієнтів. Важливо простежити цю проблематику в ретроспективі: від появи перших таких книжок у кінці XIX ст. до сьогодення, дослідити основні функції книжкового декору та доцільність його використання у виданнях шевченківської тематики для дітей.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Використання декоративних елементів, зокрема орнаментів, традиційне для книжкової шевченкіани. Ще перші ілюстратори рукописної книги «WIRSZY / T. SZEWCZENCA» 1844 року – друзі Т. Шевченка Яків де Бальмен і Михайло Башилов, окрім ілюстрацій, створили оригінальні буквиці-ініціали з рослинними орнаментами, стилізованими фігурами людей, міфічних істот, предметів. М. Башилов виконав титульну сторінку, обрамлену складним рослинним

орнаментом, у який введено образи героїв шевченківських поезій: орел із символами-клейнодами гетьманської влади бунчуком і булавою, кобзар, крилата Муза, козаки, вогнище (рис. 1а). Декор тут грає роль повноцінної ілюстрації не до конкретного твору, а до всієї збірки, розкриваючи її зміст.

Проте найчастіше в оформленні шевченкіани, у тому числі книжок для дітей, кінця XIX – початку XX ст. використовували елементи української народної орнаментики, зокрема вишивки, що відповідає стилістиці і змісту поезій [1]. Адже орнамент містить закодовану в геометричних, рослинних і фауністичних елементах давню символіку, відображає художні особливості культури, світосприйняття українського народу, виразником якого був Т. Шевченко. Таким декором оздоблювали оправу, суперобкладинки, титульні сторінки. Так оформлено обкладинки львівських видань: «Кобзар Тараса Шевченка. Книжечка для дітей» (1891), «Кобзар для малих дітей» (1914) (рис. 1б). Вирізняється макетом «Кобзарик» (художник Ю. Павлович. Петербург, 1913): у композиції сторінки тут поєднано багатопігурний сюжетний малюнок та поетичний текст в оригінальній орнаментальній рамці.

У 20–30-ті роки XX ст. значний вплив на декорування шевченківських видань мали представники українського авангарду В. Кричевський, Г. Нарбут [2, с. 27] та їхні учні й послідовники І. Падалка, О. Судомора та ін., які натхнення черпали не тільки в народному ужитковому мистецтві, а й відродили на новому рівні барокові традиції декорування українських стародруків XVII–XVIII ст., створили на цій основі декоративно-орнаментальну стилістику модерну відповідно до «...законів композиції, які диктує площинність аркуша, простір, окреслений рамкою, аналіз психологічного сприйняття форми (прямокутної, круглої, трикутної), лінії (плинної, ламаної, вертикалі, горизонталі, кута), контрасту кольору, маси, динаміки та статички» [3, с. 48], (рис. 1в, 1г). Під впливом стилістики модерністів невідомий художник виконав складні декоративні композиції для 2-х томів «Кобзаря» (Львів: вид-во «Для школи і дому», 1929) (рис. 1г).

З 20-х рр. XX ст. упродовж майже п'ятдесяти років над шевченківськими виданнями активно працював В. Касіян, його графічна шевченкіана за всі роки найповніше представлена в «Кобзарі» («Веселка», 1998). Оскільки Касіянові книжки насичені сюжетними графічними ілюстраціями, які виконані в реалістичному стилі і сповнені соціального драматизму, декоративне доповнення тут мінімальне (невеликі заставки), зате розкішний орнаментальний форзац стає першим акордом, заспівом до книжки (рис. 1д).

У книжці Д. Красицького «Дитинство Тараса» (1964 р.), ілюстрованого репродукціями картин, оформлювач Д. Грибов орнаментальним декором збагатив обкладинку з репродукцією картини І. Іжакевича (рис. 1е), а рапортні лінійні орнаменти розмістив на початку розділів. Загалом у дизайні дитячих видань 50–70-х рр. XX ст. декоративні елементи присутні здебільшого у шрифтових композиціях обкладинок, оскільки яскраві кольорові ілюстрації тут виконані художниками в живописній манері.

У 70-80-ті роки в декорванні творів Т. Шевченка успішно працював В. Юрчишин – майстер каліграфії та орнаменту, оформлення книжки як гармоній-

ного і цілісного твору [4]. Він відійшов від формального використання орнаментальних канонів народного мистецтва, виробив власний авторський стиль.

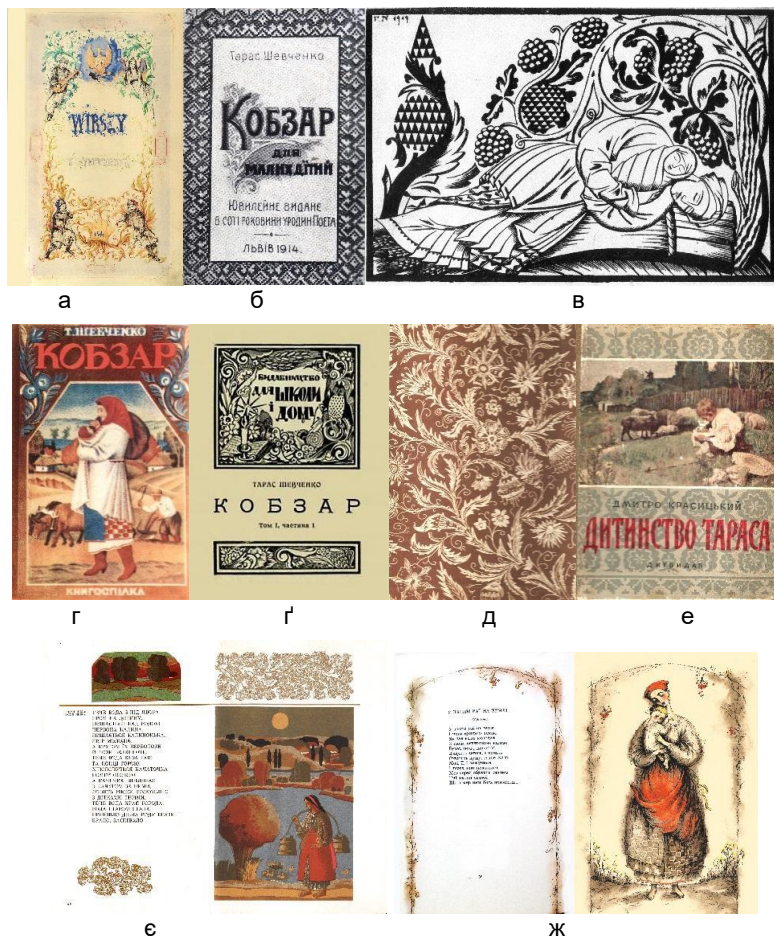

Рис. 1. Декор у дизайні шевченківських видань кінця XIX – XX ст.:
а – Башилов М. Титульна сторінка «WIRSZY / T. SZEWCZENCA», 1844;
б – Обкладинка до «Кобзаря для малих дітей», 1914; в – Нарбут Г. Ілюстрація до вірша Т. Шевченка «Сон», 1919; г – Падалка І. Обкладинка до «Кобзаря», 1929; ґ – Невідомий художник. Обкладинка до «Кобзаря», 1929; д – Касіяя В. Форзац до «Кобзаря», 1954; е – Обкладинка до книги Д. Красицького «Дитинство Тараса», 1959; є – Івахненко О., Юрчишин В. Ілюстрації до книжки «Садок вишневий коло хати», 1982; ж – Штанко К. Ілюстрації до книжки «Мені тринадцятий минало», 1989

В. Юрчишин виступив дизайнером книжки Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати» («Веселка», 1982), де вдало поєднав у композиціях розгортів ілюстрації О. Івахненка (кольорові ліногравюри), їх фрагменти із власним орнаментом та поетичними рядками, посилюючи романтичне, емоційне сприйняття ліногравюр, синергію поетичних і візуальних образів (рис. 1е). Художниця К. Штанко ввела в ілюстрації та макети сторінок з віршами (Т. Шевченко. «Мені тринадцятий минало...». «Веселка», 1989 р.) декоративні арки з гілочками символічної для України калини, організувавши таким чином площину розгортів, поєднавши ілюстрації з текстом. Це не традиційний орнамент, а конструктивний елемент дизайну, виконаний у стилістиці ілюстрацій (рис. 1ж). У ХХІ ст. дизайнери дитячих книжок оздоблюють народною орнаментикою переважно обкладинки і титульні аркуші шевченкіани. Проте іноді механічне перенесення такого декору без творчої трансформації, врахування законів композиції книжкової графіки веде до еkleктики.

ВИСНОВКИ

Книжкова шевченкіана для дітей має велике пізнавальне, виховне, естетичне значення, відкриває юним читачам багатогранний світ Тараса Шевченка – поета і художника. Аналіз джерел та зразків видань засвідчив, що для досягнення синергії вербальних і візуальних образів необхідне гармонійне поєднання всіх окремих елементів книжки (шрифту, ілюстрацій, декору) в єдине гармонійне ціле. За умови продуманого, нешаблонного використання, орнаменти, декоративні елементи стають додатковими носіями візуальної інформації, виступають конструктивним засобом організації площини сторінки. Важливо враховувати, що орнамент потребує дотримання законів побудови композиції, його малюнок має відповідати змісту тексту, стилістиці ілюстрацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Овдієнко О. Мистецтво оформлення «Кобзаря». Київ: Мистецтво, 1968. 88 с.
2. Георгій Нарбут: альбом / автор-упорядник П. О. Білецький. Київ: Мистецтво, 1983. 180 с.
3. Лагутенко О. Графічний дизайн в Україні у першій третині ХХ століття. *Нариси з історії українського дизайну ХХ століття*: зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України. Київ: Фенікс, 2012. С. 41–51.
4. Ламонова О. Шевченківські видання Володимира Юрчишина. *Українське мистецтвознавство*. 2013. Вип. 13. С. 54–61.

PSHINKA N., KROTOVA T.

DECOR IN DESIGN SHEVCHENKO'S PUBLICATIONS FOR CHILDREN

The issue of decorative development of Shevchenko's books in retrospect is considered, the emphasis is on publications for children. The brightest samples of ornamentation in such editions are analyzed; its main functions are indicated: aesthetic, semantic, book synthesis, creation of integral, organic design of children's book.

Key words: decorative improvement, ornament, children's book design, Shevchenko.